

BİREYLERİN AHLAKİ OLGUNLUK VE BAĞIŞLAMA İSTEKLİLİĞİNİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ¹

F. Abide Güngör AYTAR²
Sümeyya TATLI³

Öz

Çalışmada amaçlanan bireylerin kişilik özelliklerine göre ahlaki olgunluklarının ve bağışlama istekliliklerinin hangi yönde değiştiğini belirlemek olmuştur. Çalışma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiş olup çalışma grubunu oluşturan bireyler Kilis 7 Aralık Üniversitesi'ne devam eden ve katılıma istekli olan 370 öğrencidir. Verilerin toplanmasında "Genel Bilgi Formu", "Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)", "Ahlaki Olgunluk Ölçeği (AOÖ)" ve "Bağışlama İstekliliği Ölçeği (BİÖ)" kullanılmıştır. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda veriler normal dağılım göstermediği için analiz işlemlerinde Mann Whitney U-testi, Kruskal-Wallis Varyans Analizi tekniği ve Spearman Sıra Korelasyonu Analizi olmak üzere nonparametrik yöntemlerden faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda; bireylerin bağışlama isteklilikleri ile ahlaki olgunluklarının kişiliklerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca kişilik özelliklerine göre cinsiyet, mezun olunan lise türü ve daha önce yaşanan yer değişkenlerinin; bağışlama istekliliğinde yaş ve cinsiyet değişkenlerinin; ahlaki olgunluğa göre ise mezun olunan lise değişkeninin anlamlı farklılık meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ahlaki olgunluk, Bağışlama, Kişilik.

EXAMINATION OF RELATIONSHIP BETWEEN PERSONAL CHARACTERISTICS WITH THE MORAL MATURITY AND WILLINGNESS TO FORGIVE OF INDIVIDUALS

Abstract

The aim of the study was to examination the moral maturity and the willingness to forgive according to the personality traits of the individuals. The study was conducted in relational screening model. Individuals who constituted the working group were 370 volunteer students attending Kilis 7 Aralık University. The "General Information Form", "Adjective Based Personality Scale (ABPT)", "Willingness to Forgive Scale" and "Moral Maturity Scale" were used in the data collection. As the result of the Kolmogorov-Smirnov test showed no normal distribution, the nonparametric methods such as Mann Whitney U-test, Kruskal-Wallis Variance Analysis technique and Spearman Rank Correlation Analysis were used for analysis. It was determined at the result of the research the individual's willingness to forgive and the moral maturity differentiated by their personality. In addition, gender, graduated high school type and previous live place variables according to personality characteristics; age and gender variables according to willingness to forgive; the graduated high school variable according to the moral maturity has reached the result that makes meaningful difference.

Keywords: Moral maturity, Forgive, Personality.

¹ Bu çalışma 11-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında "IX. International Congress of Educational Research" isimli kongrede sözel bildiri olarak sunulmuş ve özeti kongreye ait özet kitabında basılmıştır.

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, abidegungor@yahoo.com

³ Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eldivan SHMYO, Çocuk Gelişimi Programı, tatlisumeyya@gmail.com

Giriş

İnsanlar, bireysel canlılardır ve bu bireyselliğin var olmasının en önemli nedeni; onu diğerlerinden ayıran ve kendine has geliştirdiği kendi içinde tutarlı kişilik özelliklerine sahip olmasıdır (Aytaç, 2009; Özarıslan, 2010). Kişilik kavram olarak bireylerin ilgi, yetenek, tutum, davranış, konuşma ve uyum sağlama şekillerinin tamamını içeren geniş bir kapsama sahiptir (Merdan, 2011).

Kişilik hem kalıtsal etkenlerin hem de çevresel etkenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Robbins ve Judge, 2013). Her bireyin kişilik gelişimi, içinde bulunduğu aile ve toplum yapısına göre şekillenmektedir. Bireyin kişiliği toplumun düşünce, inanç, ilke ve kurallarına aykırı olamaz çünkü bireyin o toplum içinde bulunması onları benimsemesini ve bütünleşmesini gerektirir (Aytürk, 2011). Bununla birlikte birey çevresine uyum sağlarken aynı zamanda kendine has düzenlemeleri belirleyen psikofiziksel sistemlerin de sahibi olan dinamik bir organizasyon içerisinde yer almaktadır (Robbins ve Judge, 2013). Bu durumda kişilik, ne sadece ana-baba yoluyla geçen kalıtsal özelliklerden, ne de sadece toplum içinde öğrenilen davranış kalıplarından ibaret değildir. Kişilik, her insanın kendine özgü davranış eğilimlerinin dinamik bir bütünüdür (Güngör, 2010).

Kişilik ile davranışlar arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin başkalarıyla birlikte olmaktan hoşlanan ve yapıcı bireylerin sosyal ilişkilerde daha başarılı oldukları; otoriter, baskın karakterli ve sert mizaçlı insanların ise diğer insanlar üzerinde hâkimiyet kurma eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir (Aytaç, 2009). Bu şekilde davranışlarımız kişiliğimizi ele verirken, diğer taraftan kişilik ile ahlak arasında da çok sıkı bir bağ söz konusudur. Beğenilen bir kişilik sahibi olmak, beğenilen ahlaki davranışlarda bulunmak anlamına gelmektedir (Güngör, 2010).

Ahlaki gelişim, kişilik gelişiminin en temel öğelerinden biri olup bireyin ahlaki gelişimle birlikte toplumun kuralları ve gelenekleri çerçevesinde kendini denetleyebilmesi beklenir. Kişi, toplumsal kurallara uygun bir şekilde kendi kendisini denetleyebiliyorsa içten denetimli; çevresindeki kişilerin etkisiyle karar veriyorsa, dıştan denetimli bir ahlaki gelişim göstermektedir (Selçuk, 2005). Bireyin ancak içten denetimli bir ahlak anlayışına ulaşması durumunda ahlaki olgunluk kazandığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte ahlaki olgunluğun söz konusu olabilmesi için ahlaki duygu ve düşünceler ile ahlaki tutum ve davranışların birbirlerine paralel ve uyum içerisinde olması beklenir (Fukuyama, 2005).

Ahlaki olgunluk sahibi bir birey duygu, düşünce, yaşam tarzı ve tutum bakımından bir takım davranışları içselleştirmiş bir kişilik özelliğine sahiptir. Bu davranışlar içerisinde insanlara karşı duyarlı olmayı ve empati yeteneğini de barındırmaktadır (Lickona, 1992). Empati kişinin hayali olarak kendisini karşısındakinin düşünce, his ve davranışlarının yerine koyabilmesi ve onun gibi düşünebilmesidir (Allport, 1949). Birey empati kurabildiğinde daha önceden yapmış olduğu kendi hatalarını anımsayabilmekte ve kendisinin başkaları tarafından bağışlandığı durumları göz önünde bulundurabilmektedir (Kara, 2009). Bu durumda gerçek bir empati bağışlamayı da beraberinde getirebilmektedir. Bağışlama bireyin suç işleyen bir diğer bireye karşı kötü davranmaktan kurtulmasına yönelik ortaya çıkan bir değişim sürecidir (DiBlasio, 1998). Literatür bilgisine başvurulduğunda kişilik, ahlaki olgunluk ve bağışlama istekliliği olgularının birbirleriyle bağlantılı konular olduğu; fakat sahip olunan hangi kişilik özelliklerinin bu olgularla doğru orantıda olduğunu varsayımlardan ziyade elde edilecek bilimsel bilgi ile ortaya koyma açısından bu araştırma önem taşımaktadır.

Budaev (1999) cinsiyet faktörünün kişilik ile ilişkisini incelerken; Çivitçi ve Arıcioğlu (2012) kişilik özelliklerinin yardım etme stillerini yordama gücünü ortaya koymuşlardır. Kişilik ile ilgili diğer çalışmalarda ise; kişilik ile kan grupları (Wu, Linsted ve Lee, 2005), iyimserlik (Sharpe, Martin ve Roth, 2011), bağlanma stilleri (Jenkins-Guarnieri, Wright ve Hudiburgh, 2012), aşk

biçimleri (Açıkel, 2013) arasındaki ilişki durumları incelenmiştir. Kültürel farklılıkların ahlaki olgunluk üzerindeki etkisini (Baartman, De Mey, & Schulze, 1999; Ferns ve Thom, 2001; Bore vd., 2005); verilen karakter eğitimi programlarının bireylerin ahlaki olgunluklarına katkısını inceleyen (DeHaan, vd., 1997; Aydın, 2008; Demir, 2008); dini inanç, kişilik özellikleri ve ahlaki olgunluk arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik araştırmalar ise (Kaya ve Aydın, 2011; Alkal, 2016) ahlaki olgunluk ile ilgili ortaya konan bazı çalışmalardır. Bağışlama istekliliği ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda yer verilen konular ise; ruhsal sağlık ve depresyon (Berry ve Worthington, 2001; Brown, 2003; Thompson vd., 2005), toplumsal cinsiyet rolleri ve farklılıkları (Toussaint ve Webb, 2005; Miller, Worthington ve McDaniel, 2008), kişilik özellikleri ve dini yönelim (Çoklar, 2014; Hartati, Jalal ve Adriani, 2017) olmuştur. Bu çalışmada daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak kişilik özellikleri, ahlaki olgunluk ve bağışlama istekliliği konularının üçü de ele alınarak kapsam genişletilmiş ve daha önce değinilmeyen bir konu olarak ahlaki olgunluk ile bağışlama istekliliği arasındaki ilişki durumu belirlenmeye çalışılmıştır.

Tüm bunlar çerçevesinde çalışmanın temel amacı; bireylerin ahlaki olgunluk ve bağışlama istekliliğinin kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesidir. Genel amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır;

1. Grubun kişilik boyutları, ahlaki olgunlukları ve bağışlama isteklilikleri ile cinsiyetleri, yaşları, mezun oldukları liseler ve daha önce yaşadıkları yer arasında ilişki var mıdır?
2. Grubun kişilik alt boyutları ile ahlaki olgunlukları arasında ilişki var mıdır?
3. Grubun kişilik alt boyutları ile bağışlama isteklilikleri arasında ilişki var mıdır?
4. Grubun ahlaki olgunlukları ile bağışlama isteklilikleri arasında ilişki var mıdır?

1. Yöntem

1.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada genel tarama modeli türlerinden, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2012).

1.2.Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 güz döneminde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'na devam eden ve katılıma istekli olan 370 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcılara ait özellikler aşağıda (Tablo-1) verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Özelliklerin Dağılımı

Özellikler	Kategoriler	Sayı (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	278	75,1
	Erkek	92	24,9
	Toplam	370	100,0
Yaş	18 yaş ve altı	55	14,9
	19 yaş	128	34,6
	20 yaş	107	28,9
	21 yaş ve üzeri	80	21,6
	Toplam	370	100,0
Mezun Olunan Lise Türü	Genel	82	22,2
	Anadolu	75	20,3
	Meslek	213	57,5
	Toplam	370	100,0
Daha Önce Yaşanılan Yer	Büyükşehir	82	22,2
	İl	161	43,5
	İlçe	83	22,4
	Köy	44	11,9
	Toplam	370	100,0

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Genel Bilgi Formu”, “Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi”, “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” ve “Bağışlama İstekliliği Ölçeği” kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu: Bireylerin yaş, cinsiyet, mezun oldukları lise ve daha önce yaşadıkları yere ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT): Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından beş faktör kuramına dayalı olarak geliştirilmiştir. Birbirine zıt sıfat çiftlerine dayalı 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri iki kutupludur. İki kutuplu maddeler, 7 noktalı bir boyut üzerinden alınan puanlara göre değerlendirilmektedir. Ölçek dışadönüklük, yumuşak başlılık, sorumluluk, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Beş faktörün ölçeğin toplam varyansının % 52.63’nü açıkladığı görülmüştür. Dışadönüklük alt ölçeği dokuz, yumuşak başlılık alt ölçeği dokuz, sorumluluk alt ölçeği yedi, duygusal dengesizlik alt ölçeği yedi ve deneyimlere açıklık alt ölçeği ise sekiz maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin uyum geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Genel olarak incelendiğinde, ölçeğin boyutlarının uyum geçerliği için kullanılan ölçeklerle orta düzeyde ve anlamlı bir yapı ortaya koyduğu ve bu sonuçların uyum geçerliği açısından önemli olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan iç tutarlık katsayılarının .73 ile .89 aralığında değiştiği ve en yüksek iç tutarlık katsayısının Dışadönüklük (.89), en düşük iç tutarlık katsayısının ise Duygusal Dengesizlik (.73) boyutuna ait olduğu

bulunmuştur. Bu katsayı Yumuşakbaşlılık için (.87), Sorumluluk için (.88) ve Deneyime Açıklık için (.80) olarak hesaplanmıştır.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği (AOÖ): Şengün ve Kaya (2007) tarafından geliştirilen Ahlaki Olgunluk Ölçeği, 66 maddeden oluşan beş dereceli likert tipi bir ölçek olup, bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçekte maddelerin derecelendirilmesi, evet her zaman (5 puan), çoğu zaman (4 puan), ara sıra (3 puan), çok nadir (2 puan), hayır hiçbir zaman (1 puan) şeklinde düzenlenmiştir. 52 olumlu, 14 olumsuz ifade bulunmaktadır. Olumsuz maddelerde puanlama ters yönden yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 300, en düşük puan ise 60'dır. Yüksek puan, yüksek ahlaki olgunluk; düşük puan ise düşük ahlaki olgunluk düzeyinin göstergesi olmaktadır. Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin güvenilirliği için, test-tekrar test, test-yarı test ve Cronbach Alpha güvenilirlik kontrol yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0.84, test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0.89 ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.93 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olduğu kanısına varılmıştır.

Bağışlama İstekliliği Ölçeği (BİÖ): 12 kısa öyküden oluşan ve 5'li Likert tipi bir ölçüm aracı olan BİÖ'nin Türkçe'ye uyarlaması Çoklar ve Dönmez (2015) tarafından gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan her bir kısa öykü için "Hiç İstekli Olmazdım" (1 puan), "İstekli Olmazdım" (2 puan), "Emin değilim" (3 puan), "İstekli Olurdum" (4 puan) ve "Tamamen İstekli Olurdum" (5 puan) seçeneklerinden birini tercih etmeleri istenmektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puan bağışlama istekliliğinin fazla olduğunu, düşük puan ise bağışlama istekliliğinin az olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 60, en düşük puan ise 12'dir. BİÖ'nin güvenilirliği iç tutarlılık yöntemiyle incelenmiş olup, Cronbach Alpha değerinin .83 olduğu, iki yarım güvenilirlik analizine göre Guttman Split-half katsayısının ise .77 olduğu bulunmuştur. Madde toplam puan korelasyonlarının ise .30 ila .60 arasında değiştiği görülmüştür. Elde edilen bulgular ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

1.4.Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında öncelikli olarak; kullanılacak ölçeklerin sahiplerinden belirtilen ölçekler ve izinleri istenmiş, mail aracılığıyla yazılı olarak gerekli izinler alınmıştır. Uygulamayı gerçekleştirmek için ise Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü'nden yazılı izin belgesi alınmıştır. Gerekli izin işlemleri sağlandıktan sonra öğrencilere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmak isteyen 370 öğrenciye ölçek formları iletilmiştir. Formların doldurulması sırasında öğrencilere yeterli zaman tanınmıştır. Araştırmanın verileri 2016 yılının Ekim ve Kasım ayları içerisinde toplanmıştır.

1.5.Verilerin Analizi

Çalışma grubuna uygulanan ölçeklerden elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara yüklenmiş ve istatistiksel değerlendirilmesinde SPSS versiyon 15.0 bilgisayar paket programından faydalanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uyup uymadığı Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Yapılan "Kolmogorov-Smirnov Testi" sonuçları incelendiğinde; ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını analiz etmek için nonparametrik yöntemler kullanılmıştır. Parametrik istatistikler için normallik varsayımının karşılanmadığı durumlarda alternatif testler olarak önerilen (Büyüköztürk, 2008:155) ilişkisiz iki örneklem için Mann Whitney U-testi, İki'den fazla grup karşılaştırmalarında ise Kruskal-Wallis Varyans Analizi tekniği kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testinde anlamlı çıkan değerlerin ikili karşılaştırılmasında ise Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Katılımcıların kişilikleri, bağışlama isteklilikleri ve ahlaki olgunlukları arasındaki ilişki düzeylerini tespit etmek amacıyla ise; Spearman Sıra Korelasyonu Analizi kullanılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amaç ve alt amaçlarına uygun olarak elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Yaş Dağılımına Göre Bağışlama İstekliliği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları

	Yaş	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Bağışlama İstekliliği Ölçeği	18 yaş ve altı	55	159,38	3	10.765	.013
	19 yaş	128	183,47			
	20 yaş	107	177,91			
	21 yaş ve üzeri	80	216,86			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	18 yaş ve altı	55	195,96	3	2.595	.458
	19 yaş	128	176,57			
	20 yaş	107	181,70			
	21 yaş ve üzeri	80	197,69			

Tablo-2’de yaş değişkenine göre sıra ortalamaları incelendiğinde; bağışlama istekliliği ölçeği toplam puanları açısından 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı farklılığa rastlanırken, ahlaki olgunluk ölçeği toplam puanları açısından anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılaşmayı meydana getiren grupların 18 yaş ve altı bireyler ile 21 yaş ve üzeri bireyler olduğu belirlenmiştir. Bağışlama istekliliği toplam puanları açısından en yüksek ortalamaya sahip olan grup 21 ve üzeri yaşa sahip öğrenciler olurken; en düşük ortalama ise 18 ve altı yaşta yer alan gruba aittir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Bağışlama İstekliliği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Bağışlama İstekliliği Ölçeği	Kadın	278	170,21	47319,5	8538.5	.000
	Erkek	92	231,69	21315,5		
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Kadın	278	183,26	50945,5	12164.5	.483
	Erkek	92	192,28	17689,5		

Cinsiyete göre bağışlama istekliliği ölçeği toplam puanları açısından anlamlı farklılığa rastlanmış ve erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kadın öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ahlaki olgunluk ölçeği toplam puanları açısından ise anlamlı farklılığa rastlanmazken yine erkek öğrencilerin puan ortalamalarının kadın öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. *Cinsiyete Göre Kişilik Testi Alt Boyut Puanlarına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları*

Kişilik Testi Alt Boyutları	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Duygusal Dengesizlik	Kadın	278	194,36	54031,5	10325.5	.006
	Erkek	92	158,73	14603,5		
Dışadönüklük	Kadın	278	188,14	52304,0	12053.0	.408
	Erkek	92	177,51	16331,0		
Deneyime Açıklık	Kadın	278	183,76	51086,0	12305.0	.587
	Erkek	92	190,75	17549,0		
Yumuşakbaşlılık	Kadın	278	187,65	52168,0	11911.0	.403
	Erkek	92	176,89	16097,0		
Sorumluluk	Kadın	278	187,24	52054,5	12302.5	.585
	Erkek	92	180,22	16580,5		

Tablo-4 incelendiğinde bireylerin cinsiyetlerine göre kişilik testi ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında duygusal dengesizlik alt boyutu açısından anlamlı bir farklılığa rastlanırken, diğer alt boyutlar açısından anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Duygusal dengesizlik açısından kadınların puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte puan ortalamaları karşılaştırıldığında kadınların deneyime açıklık alt boyutu dışında diğer tüm boyutlarda erkek çocuklardan daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. *Mezun Olunan Lise Türüne Göre Bağışlama İstekliliği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları*

	Lise	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Bağışlama İstekliliği Ölçeği	Genel	82	189,98	2	3.992	.136
	Anadolu	75	204,92			
	Meslek	213	176,93			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Genel	82	165,51	2	7.391	.025
	Anadolu	75	211,64			
	Meslek	213	183,98			

Mezun olunan lise türüne göre bireylerin bağışlama istekliliği ölçeği puan ortalamalarında anlamlı farklılığa rastlanmazken, ahlaki olgunluk ölçeği puan ortalamaları açısından anadolu liselerinden mezun olan bireylerin puan ortalamalarının diğer liselerden mezun olan bireylerin puan ortalamalarından daha yüksek olması anlamlı bir farklılık meydana getirmiştir.

Tablo 6. *Mezun Olunan Lise Türüne Göre Kişilik Testi Alt Boyut Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları*

Kişilik Testi Alt Boyutları	Lise	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Duygusal Dengesizlik	Genel	82	180,24	2	1.404	.496
	Anadolu	75	175,63			
	Meslek	213	191,00			
Dışadönüklük	Genel	82	186,70	2	0.127	.938
	Anadolu	75	188,75			
	Meslek	213	183,89			
Deneyime Açıklık	Genel	82	189,97	2	6.742	.034
	Anadolu	75	210,09			
	Meslek	213	174,46			
Yumuşakbaşlılık	Genel	82	178,10	2	0,855	.652
	Anadolu	75	193,89			
	Meslek	213	185,39			
Sorumluluk	Genel	82	173,71	2	2,066	.356
	Anadolu	75	198,26			
	Meslek	213	185,54			

Bireylerin mezun oldukları lise türüne göre kişilik testi ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları açısından deneyime açıklık alt boyutu açısından anlamlı bir farklılığa rastlanırken, diğer alt boyutlar açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Anlamlı farklılığı meydana getiren grubun anadolu liselerinden mezun olan bireyler olduğu görülmüştür. Duygusal dengesizlik dışında diğer alt boyutlar açısından da anadolu lisesinden mezun olan bireylerin puan ortalamalarının diğer grupların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. *Daha Önce Yaşanılan Yere Göre Bağışlama İstekliliği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları*

	Daha Önce Yaşanılan Yer	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Bağışlama İstekliliği Ölçeği	Büyükşehir	82	176,08	3	3.156	.368
	İl	161	180,06			
	İlçe	83	195,21			
	Köy	44	204,66			
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	Büyükşehir	82	164,20	3	6.051	.109
	İl	161	180,57			
	İlçe	83	184,61			
	Köy	44	199,13			

Öğrencilerin üniversiteye gelmeden önce yaşadıkları yere göre bağışlama istekliliği ve ahlaki olgunluk ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde; köyde yaşayan öğrencilerin puan ortalamalarının diğer grupların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu fakat bu durum anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Tablo 8. *Daha Önce Yaşanılan Yere Göre Kişilik Testi Alt Boyut Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Varyans Analizi Sonuçları*

Kişilik Testi Alt Boyutları	Lise	N	Sıra ortalaması	Sd	X ²	P
Duygusal Dengesizlik	Büyükşehir	82	197,83	3	3.561	.313
	İl	161	189,73			
	İlçe	83	168,78			
	Köy	44	178,59			
Dışadönüklük	Büyükşehir	82	167,88	3	5.830	.120
	İl	161	194,46			
	İlçe	83	196,38			
	Köy	44	165,03			
Deneyime Açıklık	Büyükşehir	82	200,40	3	9.790	.020
	İl	161	195,05			
	İlçe	83	172,13			
	Köy	44	147,35			
Yumuşakbaşlılık	Büyükşehir	82	177,65	3	2.327	.507
	İl	161	189,59			
	İlçe	83	192,80			
	Köy	44	167,40			
Sorumluluk	Büyükşehir	82	171,24	3	2.505	.474
	İl	161	193,95			
	İlçe	83	184,73			
	Köy	44	182,60			

Tablo-8 incelendiğinde öğrencilerin daha önce yaşadıkları yere göre kişilik testi ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları arasında deneyime açıklık alt boyutu açısından anlamlı bir farklılığa rastlanırken, diğer alt boyutlar açısından anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Büyükşehirden gelen öğrencilerin deneyime açıklık puan ortalamalarının diğer gruplardan anlamlı derecede ($p<0,05$) yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca anlamlı bir fark oluşturmasa da yaşanılan yerin büyüklüğü arttıkça duygusal dengesizlik puan ortalamalarının artıyor olması dikkat çeken durumlardan biridir.

Tablo 9. *Grubun Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi Puanları İle Ahlaki Olgunluk Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Ait Spearman Sıra Korelasyon Analizi Testi Sonuçları*

SDKT Alt Boyutları	Ahlaki Olgunluk Ölçeği	
Duygusal Dengesizlik	SpearmanCorrelation	-.151
	P	.004
	N	370
Dışadönüklük	SpearmanCorrelation	.151
	P	.004
	N	370
Deneyime Açıklık	SpearmanCorrelation	.167
	P	.001
	N	370
Yumuşakbaşlılık	SpearmanCorrelation	.242
	P	.000
	N	370
Sorumluluk	SpearmanCorrelation	.218
	P	.000
	N	370

Tablo-9’da görüldüğü üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda; Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi Ölçeği (SDKT) tüm alt boyutlarından elde edilen puanlar ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği’nden elde edilen puanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Bu ilişkinin duygusal dengesizlik alt boyutunda negatif yönde ($r = -.151$), dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk alt boyutlarında ise pozitif yönde ($r = .151$, $r = .167$, $r = .247$, $r = .218$) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 10. *Grubun Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi Alt Boyut Puanları İle Bağışlama İstekliliği Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Ait Spearman Sıra Korelasyonu Analizi Testi Sonuçları*

SDKT Alt Boyutları	Bağışlama İstekliliği Ölçeği	
Duygusal Dengesizlik	SpearmanCorrelation	-.234
	P	.000
	N	370
Dışadönüklük	SpearmanCorrelation	-.199
	P	.000
	N	370
Deneyime Açıklık	SpearmanCorrelation	-.007
	P	.894
	N	370
Yumuşakbaşlılık	SpearmanCorrelation	.177
	P	.001
	N	370
Sorumluluk	SpearmanCorrelation	.008
	P	.872
	N	370

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi’nin (SDKT) duygusal dengesizlik ve dışadönüklük alt boyutları ile Bağışlama İstekliliği Ölçeği’nden elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişkinin negatif yönde anlamlı ($r = -.234$, $r = -.199$, $p < 0,05$) olduğu belirlenmiştir. Yumuşakbaşlılık alt boyutu ile

Bağışlama İstekliliği Ölçeği'nden elde edilen toplam puanlar arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı ($r=.177$, $p<0,05$) olduğu, diğer alt boyutlar arasındaki ilişkinin ise anlamlı olmadığı ($p>.05$) belirlenmiştir.

Tablo 11. *Bağışlama İstekliliği Ölçeği Toplam Puanları İle Ahlaki Olgunluk Ölçeği Toplam Puanları Arasındaki İlişkiye Ait Spearman Sıra Korelasyonu Analizi Testi Sonuçları*

		Ahlaki Olgunluk Ölçeği
Bağışlama İstekliliği Ölçeği	SpearmanCorrelation	.118
	P	.024
	N	370

Bağışlama İstekliliği Ölçeği toplam puanları ile Ahlaki Olgunluk Ölçeği toplam puanları arasında yapılan korelasyonu analizi sonucunda; pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin ($r=.118$, $p<0,05$) var olduğu belirlenmiştir.

3. Tartışma

Bireylerin yer aldığı yaş grubu ve bağışlamaya isteklilik durumları arasındaki ilişkiye bakıldığında; 21 yaş ve üzeri bireylerin 18 yaş ve altı bireylere göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Girard ve Mullet (1997) farklı yaş gruplarında yer alan 236 kişi ile gerçekleştirdikleri bağışlama durumunun yaş ile ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, ilerleyen yaş ile birlikte bağışlama durumlarının daha az koşula bağlandığı ve bağışlamaya daha meyilli olunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yaşın ilerlemesiyle birlikte insanlar olgunlaşmakta ve geçmiş deneyimlerinin de etkisiyle olaylara daha hoşgörülü yaklaşabilmektedir. Elde edilen sonuç bu durumun bir yansıması olarak karşımıza çıkmış olabilir.

Çalışmanın elde edilen bulgularından biri bağışlama istekliliği konusunda erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan ortalamalarına sahip olmasıdır. Literatürde yer alan cinsiyet ve bağışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sonucu bu konuda birbirinden farklılık göstermektedir. Miller, Worthington ve McDaniel (2008) gerçekleştirdikleri 53 makalede yer alan 72 araştırmayı inceledikleri meta analiz çalışmasında kadınların erkeklere göre bağışlama puan ortalamalarının daha yüksek olduğunu belirlerken; konuyla ilgili bir kısım diğer çalışmalar (Enright ve Zell, 1989; Toussaint ve Webb, 2005; Taysi, 2007) kadın ve erkeklerin bağışlama düzeyleri ile cinsiyetleri arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Çoklar (2014) ise gerçekleştirdiği çalışma sonucunda elde ettiğimiz bulguya benzer olarak erkeklerin bağışlama puan ortalamalarını kadınlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonuçlarının birbirinden farklılık göstermesi bağışlamaya etki eden durumun bireylerin cinsiyet özelliklerinden ziyade daha sonraki paragraflarda açıklanacağı üzere kişilik özelliklerinden kaynaklanabileceği sonucunu akla getirmektedir.

Kişilik ile ilgili olan Budaev (1999) ve Açıkkel (2013)'in gerçekleştirdiği çalışmalar incelendiğinde; cinsiyet değişkeni açısından yalnızca duygusal dengesizlik boyutunda anlamlı farklılaşmaya rastlanıldığı ve kadınların erkeklere göre duygusal dengesizlik puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Duygusal dengesizlik boyutunun içerdiği özellikleri Somer, Korkmaz ve Tatar (2002) endişeli, gergin, kaygılı, kolay incinen ve başkalarının onayına ihtiyaç duyan şeklinde belirtmişlerdir. Bakıldığında bu özellikler genel olarak kadınlar tarafından daha fazla sergilenmektedir ve erkekler ise bunun aksine yaşam içerisinde daha rahat tavırlar sergilemeye ve özgür davranmaya daha

meyillidir. Sonucun bu yönde olması çalışmaya katılan bireylerin cinsiyetlerine ilişkin rol kalıplarına daha yatkın olduklarını göstermektedir.

Mezun olunan lise değişkenine göre bireylerin puan ortalamaları incelendiğinde Anadolu liselerinden mezun olan öğrencilerin hem ahlaki olgunluk puanlarının hem de kişilik testi alt boyutlarından deneyime açık olma puanlarının anlamlı farklılık meydana getirdiği görülmüştür. Şengün (2008)'ün gerçekleştirdiği çalışma sonucunda İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri Anadolu ve Genel Lise öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışma da meslek lisesi grubu içerisinde yer alan öğrencilerin çoğu Kız Meslek liselerinden mezun olmuştur. Anadolu Lisesi öğrencilerinin diğer liselerdeki öğrencilere göre zamanlarının çoğunu kötü alışkanlıklardan ziyade yararlı faaliyetlere ayırma durumları daha olasıdır. Bu durum onların ahlaki olgunluklarının da daha yüksek olmasında etkili olmuş olabilir. Ayrıca bu öğrencilerin akademik başarıları da daha yüksektir ve yeni bilgiler, deneyimler kazanmaya daha isteklidirler. Bu liselerden mezun olan öğrencilerin deneyime açıklık kişilik özelliği geliştirmeleri geçmişten gelen bu yaşantıların devamlılığıyla ilişkilendirilebilir.

Daha önce uzun süreyle yaşanan yerin bireylerin bağışlama istekliliğinde ve ahlaki olgunluklarında anlamlı derecede farklılık oluşturmadığı; fakat yaşanan yer küçüldükçe bireylerin bağışlama istekliliği ve ahlaki olgunluk puan ortalamalarının arttığı belirlenmiştir. Şengün (2008) lise öğrencilerinin ahlaki olgunluklarını incelediği çalışmada, elde edilen sonuca benzer olarak yaşanan yer büyüdükçe ahlaki olgunluk derecesinin azaldığı bulgusuna ulaşmıştır. Küçük yerleşim birimleri geleneksel kurallara daha bağımlı kalmakta ve ahlaki kontrolün sağlanması daha kolay olmaktadır. Yerleşim yeri büyüdükçe insanlar birbirlerinden zaman içerisinde daha kolay kopabilmekte ve uzaklaşabilmektedir. Bu durumun çalışma bulgularına da yansıdığını görmekteyiz. Ayrıca yerleşim yeri büyüdükçe bireylerin puan ortalamalarının anlamlı derecede deneyime açık olma ve anlamlı olmamakla birlikte duygusal dengesizlik açısından arttığı görülmüştür. Açıklık (2013)'in çalışmada köy veya ilçede yaşayanlara göre şehir veya büyükşehirde yaşayanların deneyime açıklık kişilik boyutundan anlamlı derecede daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduklarını ortaya koymasına bulgularımızla paralellik göstermektedir. Çeliköz ve Şeker-Sır (2011) gerçekleştirdikleri çalışmada deneyime açık olmanın hayal gücü kuvvetli, geniş görüşlü, yenilikçi, meraklı, ilgileri geniş, yeni ilişkilere açık olmayı; duygusal dengesizliğin ise depresif davranışlar, kaygı, inişli çıkışlı yaşama gibi özellikleri içerdiğini ortaya koymuşlardır. Yerleşim birimi büyüdükçe sosyal yaşam olanakları artmakta ve bireyler ufuklarını geliştirebilecekleri, meraklarını giderebilecekleri ortamlara daha kolay ulaşabilmektedir. Bu nedenle kişiliklerinde deneyime açık olmanın gerektirdiği özellikler varsa bunları bastırmak yerine ortaya çıkarmaları daha olasıdır. Yaşanılan yerin büyük olması bireylere her ne kadar bu imkânı tanısa da sorumlulukların daha fazla olması, yaşamın hızlı bir şekilde ilerlemesi kaygıyı artıran durumlar olarak bireyler üzerinde olumsuz etkiye de sebep olabilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yaşadıkları yer büyüdükçe deneyimlere daha açık olmaları ve duygusal dengesizliklerinin artması olağan bir durumdur.

Bireylerin kişilik özellikleriyle ahlaki olgunlukları arasındaki ilişki durumu incelendiğinde; kişiliğin tüm alt boyutları ile ahlaki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Fakat bu ilişkinin duygusal dengesizlik alt boyutunda negatif yönde, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk alt boyutlarında ise pozitif yönde olduğu ortaya çıkmıştır. Beş faktörlü kişilik kuramına göre; duygusal dengesizlik kişilik özeliğine sahip bireyler dürtülerini kontrol etmekte daha fazla zorlanan, duygusal istikrarsızlıkları yoğun olan ve korku, utanç, endişe gibi olumsuz özellikleri daha sıklıkla sergileyen bireylerdir. Dışadönük bireyler sosyal, konuşkan, pozitif, daha çok olumlu tecrübelerini göz önünde bulunduran ve insanları olduğu gibi kabul etme eğilimindedirler. Deneyime açıklığın getirdiği özellikler ise; fırsatları değerlendirme, dikkatli olma, yargının bağımsızlığını kabullenme fakat davranışsal anlamda geleneksel muhafazakârlığı koruma şeklindedir. Yumuşak başlı bireyler; fedakâr, başkalarına yardım etmeye istekli ve olumlu ilişkiler kurarak bunları sürdürmeye meyillidir. Sorumluluk kişilik özelliğini taşıyan bireyler ise

kendilerini kontrol etme, vicdani sorumluluklarının bilincinde, güvenilir, çalışkan ve düzenli kimselerdir (Bono vd., 2002; Rothmann & Coetzer, 2003; Klimstra, 2010; McAdams & Olson, 2010). Duygusal dengesizlik kişilik özelliğinin kendini kontrol anlamında yetersizliği getirmesi bir etmen olarak düşünülebilir. Diğer kişilik boyutlarının içerdiği özelliklere bakıldığında ise; genel anlamda olumlu oldukları ve ahlaki olgunluk için gerekli olan insanları olduğu gibi kabul etme, geleneksel anlayışı benimseme, olumlu ilişkiler geliştirme ve vicdani sorumluluklarının farkında olma durumlarını kapsadığı görülmektedir. Buna göre duygusal dengesizlik yaşayan bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerinin düşük, diğerlerinin ise yüksek olması beklenen sonuçlardan biridir. Konuyla ilgili olarak Alkal (2016)'ın gerçekleştirdiği çalışma sonucu da bu araştırma ile aynı yöndedir.

Kişilik özellikleri ile bağışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen daha önceki araştırmalara (Berry ve Worthington, 2001; Brown, 2003; Çoklar, 2014) bakıldığında sonuçlarda yalnızca duygusal dengesizlik boyutunda negatif yönde anlamlı farklılaşmaya rastlanılmış olup diğer boyutlar açısından anlamlı farklılaşmaya rastlanılmamıştır. Yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada duygusal dengesizliğin yanı sıra dışadönüklük ve yumuşakbaşlılık boyutlarında da farklılaşma ortaya çıkmıştır. Üniversite öğrencilerinin ruh sağlığı ile bağışlama durumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar (Thompson vd., 2005; Hartati, Jalal ve Adriani, 2017) yaşamla ilgili memnuniyet düzeyi yüksek ve ruh sağlıkları olumlu bireylerin bağışlama düzeylerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç duygusal dengesizlik arttıkça bağışlama puan ortalamalarının düşmesine yönelik elde ettiğimiz sonuçla benzer nitelik taşımaktadır. Costa ve McCrae (1995) duygusal dengesizlik kişilik özelliğine sahip bireylerin güvensiz, gergin, sinirli olabileceklerini ve bunları kendilerinin yanı sıra diğer insanlara da yansıtabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu durum duygusal dengesizlik kişilik özelliğine sahip bireylerin diğer insanları bağışlama konusunda istekli olmamasını açıklar niteliktedir. Ayrıca bu durumla ilgili olarak yapılan çalışmada cinsiyet açısından elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda; erkeklerin kadınlardan daha az duygusal dengesizlik puan ortalamalarına sahip olması ve bağışlama istekliliklerinin daha yüksek olması bu kişilik özelliğiyle bağdaştırılabilir. Kişilik boyutlarından dışadönüklük puan ortalamaları ile bireylerin bağışlama isteklilikleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dışa dönük bireyler her ne kadar pozitif, konuşkan, insanlarla ilişki kurmaktan hoşlanan bir yapıya sahip olsalar da bir taraftan da kendilerine olan güvenleri yüksek ve iddialı bir yapıları vardır (Stevens & Ash, 2001; Bono vd., 2002). Kendi doğruları konusunda da bu iddialı yapıyı sürdürmeleri durumunda diğer bireyleri bağışlamaları zorlaşabilecektir. Yumuşak başlılık kişilik özelliğine sahip bireylerin puan ortalamalarının bağışlama istekliliği ile doğru orantıda anlamlı derecede arttığı belirlenmiştir. Yumuşak başlı bireyler diğer insanlara karşı daha anlayışlı, merhametli, bağışlayıcı, sevgi dolu ve önyargısız kimselerdir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002). Bu özellikleri kişiliğinde bulduran birinin bağışlama istekliliğinin de yüksek olması beklenen bir durumdur. Deneyime açıklık ile sorumluluk kişilik özellikleri açısından bu çalışma da anlamlı farklılaşmaya rastlanılmamıştır.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan bir diğeri ise bireylerin ahlaki olgunluk düzeylerinin artması veya azalmasına paralel olarak bağışlama istekliliklerinin de artması veya azalması durumudur. Mullet, Girard ve Bakhshi (2004)'nin bağışlama ile ilişkisi bulunan kavramları ortaya koydukları çalışmalarındaki katılımcıların çoğu ahlak ile bağışlamanın birbiriyle ilişkili kavramlar olduğunu belirtmişlerdir. Ahlaki olgunluk sahibi bireyler sağduyunun derinliğini taşıyan, düşünceleri ile davranışları birbiriyle uyumlu ve kendilerini bu konuda zorlamayan kişilerdir (Fukuyama, 2005). Bağışlamanın gerçek bir bağışlama olabilmesi için ise öfke, intikam, nefret, pişmanlık gibi olumsuz duyguların üstesinden gelinmiş sevgi, şefkat, verici olma gibi olumlu duygularla hareket edilmesi esastır (North, 1998). Eğer bağışlama bu olumlu duygularla gerçekleşmiş ise ahlaksal bir nitelik taşır ve buna göre bağışlama isteği ile ahlaki olgunluk arasında sıkı bir ilişki vardır.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre;

- Yaş ile bağışlama istekliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve ilerleyen yaşın bağışlamayı beraberinde getirdiği,
- Cinsiyet değişkeni açısından erkeklerin bağışlama istekliliğinin daha yüksek olduğu; bununla birlikte kadınların duygusal dengesizlik kişilik özelliğini daha fazla gösterdiği,
- Anadolu liselerinden mezun olan öğrencilerin ahlaki olgunluklarının diğer liselerden mezun olanlara göre daha yüksek ve deneyime açıklık kişilik özelliğine daha eğilimli oldukları,
- Bireylerin bağışlama istekliliğinde ve ahlaki olgunluklarında daha önce uzun süreyle yaşanan yerin anlamlı derecede farklılık oluşturmamakla birlikte yaşanan yer küçüldükçe bireylerin bağışlama istekliliği ve ahlaki olgunluk puan ortalamalarının arttığı ve yerleşim yeri büyüdükçe bireylerin deneyime açık olma ve duygusal dengesizlik kişilik özelliklerini sergileme düzeylerinin arttığı,
- Ahlaki olgunluk düzeyi yüksek bireylerin dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk kişilik özelliklerine ait puan ortalamalarının da yüksek olduğu fakat duygusal dengesizlikle arasında negatif bir ilişki bulunduğu,
- Duygusal dengesizlik ve dışadönüklük kişilik özelliklerine sahip bireylerin bağışlama istekliliğinin düşük, yumuşak başlı bireylerin bağışlama istekliliğinin ise yüksek olduğu,
- Ahlaki olgunluk yükseldikçe veya azaldıkça bağışlama istekliliğinin de arttığı veya azaldığı yönünde paralel bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Bu sonuçlara paralel olarak şu öneriler getirilebilir;

- Bağışlamanın cinsiyet rollerine ilişkin bir durum olmaktan ziyade insana özgü bir değer olduğuyula ilgili toplum bilinçlendirecek seminer, konferans çalışmaları düzenlenebilir ve medya desteği sağlanabilir.
- Eğitim sisteminin tüm kademeleri ve birimlerinde öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra ahlaki anlayışlarını da geliştirecek bir eğitim anlayışına sahip olunması için bu yönde bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.
- Bir sonraki çalışmada doğrudan bilgiye ulaşmak için insanların hangi durumlarda bağışlama istekliliğinin arttığı ya da azaldığına yönelik gözlem veya vaka inceleme yöntemleri veri toplamak için tercih edilebilir.

Kaynakça

- Açıknel, M. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Aşk Biçimleri ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Alkal, A. (2016). *Ahlaki Olgunluğun Yordanmasında Kişilik Özelliklerin ve Bazı Değişkenlerin Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Allport, G. W. (1949). *Personality: A psychological interpretation*. London: Constable.
- Aydın, Ö. (2008). *Sorumluluk Ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitimi Programının İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Aytaç, S. (2009). *İnsanı Anlama Çabası: Psikolojiye Giriş*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aytürk, N. (2011). *İnsan Sanatı*. İstanbul: Yediveren Yayınları.

- Bacanlı, H., İlhan, T. ve Aslan, S. (2009). Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT), *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Berry, J. W. ve Worthington Jr, E. L. (2001). Forgiveness, Relationship Quality, Stress while Imagining Relationship Events, and Physical and Mental Health. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 447-455.
- Bono, J. E.; Boles, T. L.; Judge, T. A. & Lauver, K. J. (2002). The Role of Personality in Task and Relationship Conflict. *Journal of Personality*, 70 (3), 311-344.
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: Construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 759–771.
- Budaev, S. (1998). Sex Differences in the Big Five Personality Factors: Testing an Evolutionary Hypothesis. *Personality and Individual Differences*, 26, 801-813.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Costa, P.T. & McCare, R.R. (1995). Domains and Facets: Hiyerarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 64(1): 21-50.
- Çeliköz, N. ve Şeker-Sır, N. (2016). Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (Sdkt): Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 118-131.
- Çivitçi, N. ve Arıcıoğlu, A. (2012). Beş Faktör Kuramına Dayalı Kişilik Özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 78-96.
- Çoklar, I. (2014). *Kişilik Özellikleri ile Bağışlama Eğilimi Arasındaki İlişkinin İntikam Güdüsü ve Adalet Duyarlılık Temelinde İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çoklar, I. Ve Dönmez, A. (2015). Bağışlama İstekliliği Ölçeği'nin Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 60-73.
- Demir, B. (2008). *Adalet ve Saygı İçerikli Karakter Eğitimi Programının İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Baartman, H. E. M., De Mey, J. R. P. B., & Schulze, H. (1999). Ethnic Variation and the Development of Moral Judgment of Youth in Dutch Society. *Youth and Society*, 31(1), 54-75.
- Bore, M., Munro, D., Kerridge, L., & Powis, D. (2005). Selection of Medical Students According to their Moral Orientation. *Medical Education*, 39(3), 266-275.
- DeHaan, R., Hanford, R., Kinlaw, K., Philler, D. & Snarey, J. (1997). Promoting Ethical Reasoning; Affect and Behavior Among Higt School Students: An Evaluation of Three Teaching Strategies, *Journal of Moral Education*, 26(1), 5-21.
- DiBlasio, F. A. (1998). The Use of a Decision-Based Forgiveness Intervention Within Intergenerational Family Therapy. *Journal of Family Therapy*, 20(1), 77-96.
- Enright, R. D. ve Zell, R. L. (1989). Problems Encountered When We Forgive One Another. *Journal of Psychology and Christianity*, 8(1), 52–60.
- Ferns, I. & Thom, D. P. (2001). Moral Development and South African Adolescents: Evidence Against Cultural Universality in Kohlberg's Theory, *South African Journal of Psychology*, 31(4), 38-47.

- Fukuyama, F. (2005). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yarattılması*. A. Buğdaycı (Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Girard, M., & Mullet, E. (1997). Forgiveness in Adolescents, Young, Middle-Aged and Older Adults. *Journal of Adult Development*, 4(4), 209-220.
- Güngör, E. (2010). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hartati, N., Jalal, M. ve Adriani, Y. (2017). Influence of Religious Orientation and Personality Trait towards Forgiving Attitude among Students. *International Journal of Sustainable Development*, 10(01), 27-34.
- Jenkins-Guarnieri, M. A., Wright, S. L. & Hudiburg, L. M. (2012). The Relationships among Attachment Style, Personality Traits, Interpersonal Competency, and Facebook Use. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33(6), 294-301.
- Kara, E. (2009). Dini Ve Psikolojik Açından Bağışlayıcılığın Terapötik Değeri. *The Journal of International Social Research*, 2(8), 221-229.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, M. & Aydın, C. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 15-42.
- Klimstra, T. (2010). *The Dynamics of Personality and Identity in Adolescence*. Utrecht University, The Netherlands.
- Lickona, T. E. (1992). *Educating for Character: How Our Schools can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books.
- McAdams D.P. & Olson B. D. (2010). Personality Development: Continuity and Change over the Life Course. *Annu Rev Psycho*, 61, 517- 542.
- Merdan, E. (2011). *Kişilikle Kariyer Seçimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Özel Sektörde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Miller, A. J., Worthington Jr, E. L. ve McDaniel, M. A. (2008). Gender and Forgiveness: A Meta-Analytic Review and Research Agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(8), 843-876
- Mullet, E., Girard, M., & Bakhshi, P. (2004). Conceptualizations of Forgiveness. *European Psychologist*, 9(2), 78-86.
- North, J. (1998). The “Ideal” of Forgiveness: A Philosopher’s Exploration. (Edt. R. D. Enright & J. North). *Exploring forgiveness* (15-34). University of Wisconsin, Madison.
- Rothmann, S. & Coetzer, E. P. (2003). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance. *SA Journal of Industrial Psychology*, 29(1), 68-74.
- Robbins, P.S. ve Judge, A. T. (2013). *Örgütsel Davranış*. İ. Erdem (Çev. Edt.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Selçuk, Z. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sharpe, J. P., Martin, N. R. & Roth, K. A. (2011). Optimism and the Big Five Factors of Personality: Beyond Neuroticism and Extraversion. *Personality and Individual Differences*, 51 (8), 946-951.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33.

- Şengün, M. ve Kaya, M. (2007). Ahlaki Olgunluk Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24-25, 51-64.
- Şengün, M. (2008). *Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Taysi, E. (2007). *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., Heinze, L., Neufeld, J. E., Shorey, H. S., Roberts, J. C. ve Roberts, D. E. (2005). Dispositional Forgiveness of Self, Others, and Situations. *Journal of Personality*, 73(2), 313-359.
- Toussaint, L., & Webb, J.R. (2005). Gender Differences in the Relationship Between Empathy and Forgiveness. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 673-685.
- Wu, K., Linsted, K. & Lee, J. (2005). Blood Type and The Five Factors of Personality in Asia. *Personality and the Individual Differences*, 38(4), 797-808.